

Jachtinvloeden op de wisselwerking bosstructuur - zoogdieren

W.L. Jansen

Inleiding

Discussies over jacht hebben met discussies over bos gemeen, dat zij vaak rommelig verlopen door onvoldoende omschrijving van begrippen. Daarom allereerst duidelijkheid over wat ik in dit opstel zal verstaan onder jacht en onder bos.

Jacht is het, in de Jachtwet als definitie van jagen gegeven: '... opsporen, bemachtigen of doden van wild en het doen van pogingen daartoe', alsmede hetgeen jagers doen om hun genoeg te bevorderen, zoals het (doen) bewaken van hun jachtterrein ter bevordering van de rust en om te verhinderen, dat er wordt gejaagd door daartoe niet gerechtigden, voorts het uitzetten van wild en het kunstmatig opvoeren van populaties door het bijvoeren van wild en het bestrijden van predatoren, terwijl de rustverstoring door knallen en jachthonden er ook bijhoort. Wild zijn de in de Jachtwet als zodanig genoemde zoogdieren, die in bossen voorkomen. Dat zijn dan Konijn, Haas, Eekhoorn, Das, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Boommarter, Wilde Kat, verwilderde Kat, Vos, Edelhert, Ree en Wild Zwijn. Uit praktische overwegingen laat ik de Wilde Kat buiten beschouwing wegens zijn grote zeldzaamheid. De Boommarter bevindt zich nog altijd in de Jachtwet, hoewel de jacht er momenteel niet op is geopend. Aangezien hij niet is overgebracht naar de Natuurbeschermingswet acht men de jacht op Boommarters kennelijk nog wel eens mogelijk, een soort speler op de reservebank.

Onder bos maak ik duidelijk onderscheid tussen het huidige Nederlandse bos en een natuurlijk(er) bostype. Het eerste bestaat voornamelijk uit kunstmatig naaldbos van uitheemse boomsoorten en in mindere mate uit geplante inheemse loofbomen. Het is in beide gevallen veel dichter en homogener dan het inheemse natuurlijke loofbos zou zijn. Dit komt echter in ons land nauwelijks of niet meer voor, maar zou zeker invloed hebben op de jacht door zijn veel onregelmatiger opbouw, zijn ruime open plekken met kruiden en gras, veel dode en omgevallen bomen en sterkere soortenmenging. Door het ontbreken van rechte of vrijwel rechte open stro-

ken en wegen biedt het een veel moeilijker schootveld bij drijfjachten.

2. De soorten afzonderlijk belicht

Allereerst het Konijn. Zijn eetlust richt zich op jonge loof- en naaldbomen en bij vorst en sneeuw ook op bast, terwijl de lage bodemvegetatie natuurlijk ook zeer in de smaak valt. De bosbouwkundige schade kan groot zijn en de bestrijding moeilijk. Met jacht alleen komt men er zelden en dan is afrasteren onmisbaar. Het Konijn is duidelijk van invloed, met en zonder jacht, op de structuur van het cultuurbos en de gebruikelijke aanleg bevordert door rechte open stroken en wegen de bestrijding van het Konijn. In een natuurlijk(er) bostype vindt dit dier veel meer grassen en kruiden en zal het zich minder richten op bomen en struiken, al zal er nog wel eens een boompje sneuvelen. Door natuurlijke verjonging zullen de jonge boomgeneraties echter sterk vertegenwoordigd zijn en vervanging zal veel eenvoudiger zijn. De talrijke open plekken geven de jachtschutter wel een kans, maar drijven is moeilijker dan in het cultuurbos, ook al is dit plaatselijk dichter, omdat cultuurbos die lange rechte schootvelden heeft.

Een apart hoofdstuk vormen de natuurlijke vijanden. De gemiddelde jager bestrijdt de predatoren, ook die van het Konijn en beschouwt Hermelijn, Vos en Wezel als 'schadelijk wild' ook al leven zij voornamelijk van muizen, die hij niet begeert. Ook beschermde dieren als de Havik en de Buizerd blijken al-lerminst tot de vrienden van de jager te behoren. Het natuurlijke bos biedt door zijn grotere variatie en moeilijker begaanbaarheid veel meer bestaansmogelijkheden voor Vos, Hermelijn en andere predatoren dan het armere cultuurbos. Dit zal bijdragen tot een lagere konijnenstand door natuurlijke predatie. Het ruimere voedselaanbod komt

nog daarbij, zodat in het natuurbos de jacht op het Konijn minder noodzakelijk zou zijn en zeker minder gemakkelijk. De invloed van de myxomatose is moeilijk te schatten, maar vertoont in het cultuurbos sterke schommelingen, die in een natuurlijker bostype lang niet zo sterk zullen optreden. De natuurlijker situatie met bijbehorende predatoren leidt daar tot een stabielere populatiegrootte.

Concentraties, die insecten de kans geven bij een dichte bevolking de ziekte over te brengen, komen dan minder voor en daarmee ook de heftige epidemieën, die weer tot zeer lage aantallen leiden.

Hazen zijn in cultuurbos zo weinig aanwezig, dat de jacht van geen invloed is. In een natuurlijker bos zal men meer Hazen vinden, maar nooit in zo grote aantallen, dat een duidelijke wisselwerking jacht-bosstructuur aanwijsbaar is.

De jacht op **Eekhoorns** is van beperkte omvang, niet geoorloofd en wordt nog soms clandestien uitgeoefend, het meest voor de preparateur. Ons land kent nog vele mensen, die dieren op de schoorsteenmantel mooier vinden dan in de vrije natuur. De invloed van de Eekhoorn op de bosstructuur is beperkt. In cultuurbos vreten zij wel eens op merkbare wijze jonge knoppen en loten af en kraken zij dennenkegels voor het zaad, maar dat is van ondergeschikte betekenis. Ongetwijfeld zal een Eekhoorn meer en veelzijdiger voedsel vinden in een natuurlijk bos en daar talrijker voorkomen, evenals zijn vijand de Boomarter, die daar betere nestgelegenheden en rust vindt. Maar ook hier zal van een wisselwerking jacht-bosstructuur nauwelijks sprake zijn.

De **Das** maakt graag zijn burcht in het bos, maar foerageert toch in hoofdzaak daarbuiten. Hij zal ongetwijfeld de beslotenheid en voedselkwaliteit van het natuurbos waarderen, daar langer verblijven en minder zijn voedsel zoeken buiten het bos. Maar zelfs intensieve bejaging zal geen invloed hebben op de bosstructuur. Wat het omgekeerde betreft, zal het zoals vaker gezegd in het natuurbos moeilijker jagen zijn.

De jacht op **Hermelijn, Wezel en Bunzing** is belangrijker voor de bosstructuur. Zij zijn fervente muizenvreter en muizen zijn in het bos als zaadvreters van invloed op de natuurlijke verjonging. Vlaamse Gaaien en Eekhoorns doen dit natuurlijk ook, maar door

hun aantallen zal het muizenaandeel wel het grootst zijn. Hoe meer muizen, hoe minder natuurlijke verjonging en alles dat van invloed kan zijn op de muizenstand, beïnvloedt deze dus ook. Het doden der predatoren van muizen, niet alleen van Wezel, Hermelijn en Bunzing zal dus invloed hebben, maar het is moeilijk deze te kwantificeren. In Frankrijk hoort men vaak het verhaal, hoe in een loofboshoutvesterij de natuurlijke verjonging voortdurend mislukte, nadat men intensief op Vossen was gaan jagen. De noodzakelijke eikels en beukenootjes bleken te verdwijnen in de veel talrijker geworden muizenmagen.

Hoewel in natuurlijke omstandigheden het aantal prooidieren in het algemeen het aantal predatoren bepaalt en niet andersom, zal een voortdurende kunstmatige ingreep in het predatorenbestand wel degelijk invloed hebben op de prooidierenpopulatie. Wij mogen dus wel aannemen, dat voortdurende bestrijding van Wezel, Hermelijn en Vos van invloed is op de hoeveelheid boomzaden die voor natuurlijke verjonging nodig is. In het cultuurbos, waar natuurlijke verjonging veelvuldig een onderwerp van gesprek is, maar in de praktijk weinig wordt toegepast, zal deze invloed niet van betekenis zijn, maar in het natuurbos des te meer. Hermelijn, Bunzing en Vos hebben natuurlijk als konijnenvreters ook invloed op de door Konijnen geconsumeerde vegetatie, die bij een redelijk predatorenbestand ongetwijfeld rijker zal zijn.

De jacht op **Boommarters** is van invloed op de stand van Eekhoorns en muizen, die hun voornaamste voedsel vormen en dus ook op de hoeveelheid boomzaden. De aantallen marters zijn echter te klein (geworden) om te kunnen spreken van invloed van betekenis op de bosstructuur. Ongetwijfeld zijn er in een natuurbos meer marters dan in onze eenzijdige cultuurbossen, waar bovendien holle bomen ongewenst zijn.

Verwilde Katten schijnen in hoofdzaak te leven van muizen, maar zullen ongetwijfeld ook wel eens een vogeltje tot zich nemen. Met of zonder jacht is hun aantal echter niet zodanig, dat men van merkbare invloed op de bosstructuur kan spreken.

De **Vos** is interessanter. Muizen zijn stapelvoedsel, maar Konijnen versmaadt hij ook niet en daar zowel muizen als Konijnen invloed hebben op vooral de verjonging van het bos, is ook de Vos daarbij betrokken.

Bij de jacht met het geweer op Vossen kan tijdens drijfjachten in een cultuurbos gemakkelijker worden geschoten dan in het onregelmatige bos.

De Das maakt zijn burcht graag in het bos, maar foerageert toch in hoofdzaak daarbuiten. Das bij beek, Kwadenoord.
Foto: Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

Het bostype heeft echter ook zijn invloed op de vossenjacht. De Engelse vossenjacht van ruiters met honden in achtervolging is een typisch cultuur- en parklandschapverschijnsel. Ook bij de jacht met het geweer op Vossen kan tijdens drijfjachten in een cultuurbos gemakkelijker worden geschoten dan in het onregelmatige natuurbos. Het schieten van Vossen vanuit een vast punt, het uitgraven der jongen, het gebruik van klemmen en vergassen zijn echter in een natuurbos zeer wel mogelijk en zullen weinig verschil opleveren met het cultuurbos.

Het Edelhert en het Wilde Zwijn zijn in ons land door vergaande maatregelen, die hun woongebied en hun voedselvoorziening beïnvloeden, als semi-gedomesticeerd te beschouwen, maar tellen formeel nog altijd mee als wild in de zin van de Jachtwet.

Het Edelhert komt in Nederland uitsluitend voor op de Veluwe, een typisch heide- en naaldbosgebied, dat het Edelhert niet het

voedsel kan geven dat het prefereert en nodig heeft. Het Edelhert heeft in de eerste plaats kort gras nodig en blad, knoppen en twijgen van loofbomen. Het kon deze oorspronkelijk, behalve op de Veluwe ook bemachtigen in de uiterwaarden van de Rijn en de IJssel. Nu het deze niet meer kan bereiken en loofbos op de Veluwe is vervangen door naaldbos, is het met zijn voedselvoorziening maar mager gesteld. Veel goed gras is daar niet en het kunstmatig aangeboden voer bevat vaak te weinig vezels, zodat het hert naaldbomenbast gaat vreten en dennen en douglassparren beschadigt. Wel is de situatie voor het Edelhert verbeterd na de stormen van de jaren zeventig en de sterkere dunningen van naaldbos, die thans gebruikelijk zijn.

Dwergstruiken als Bosbes en Heide en grassen, als Bochtige Smele, zijn ten opzichte van een twintig jaar geleden zichtbaar toegenomen en hebben de voedselsituatie van het hert verbeterd. Het ontbreken van natuur-

In ons land beïnvloeden vergaande maatregelen, het woongebied en de voedselvoorziening van het Wilde Zwijn. Op de foto Heinz Meynhardt, wilde zwijnenexpert, bij zijn onderzoekswerk in het gebied Grabow, Kreis Burg bij Magdeburg.

Het Wilde Zwijn is in ons land als semi-gedomesticeerd te beschouwen. Zijn leefmilieu is sterk door af-rasteringen, naaldbosaanplant, ontbreken van natuurlijke predatoren en bijvoorbeeld kunstmatig georganiseerd.

lijke predatoren in het bijzonder van de Wolf, die door eeuwenlange bejaging is uitgeroeid, draagt uiteraard ook bij tot zijn onnatuurlijke bestaan. De schade aan bosbouw en niet uitgerasterde landbouw maakt jagen dan wel zeer voor de hand liggend. Het is duidelijk, dat onder deze omstandigheden een duidelijke relatie bestaat tussen de jacht op Edelherten en de bosstructuur. Het hert beschadigt in niet onaanzienlijke mate het cultuurbos. Rasters en wildakkers en -weiden zijn geen afdoende oplossing en de jacht blijft over. In het cultuurbos vormt de bosopbouw daarvoor geen enkel bezwaar. Wel versterkt de jacht nog de gebrekkige voedselsituatie, daar de herten schuw worden en zich terugtrekken in dekking biedende opstanden, zij vreten deze dan vrijwel kaal en voer elders durven zij niet te benaderen. De toch al schaarse voedselbronnen kunnen aldus maar zeer beperkt worden benut. De populatie zou ten eerste gebaat zijn bij omzetting van naaldbos in loofbos en stopzetten van de gebruikelijke jachtmethoden, die de dieren ver-

schrikken. Aangezien het natuurlijke Veluwe bos, gevormd wordt door loofbos met vele open plekken, jonge bomen en dwergstruiken, leverde dit een beter milieu voor de soort. Het gebrek aan predatoren zou misschien ook dan nog enige jacht gewenst maken, mits op een wijze die de dieren niet bang maakt en hen niet dwingt zich schuil te houden in kleine gebieden en gebieden met meer voedsel te mijden. In hoeverre grote grazers, die het werk van onder andere de Oeros moeten vervangen om beter kort gras te produceren, ook nog voordelen hebben, is over enkele jaren beter te beoordelen als de resultaten van lopende experimenten bekend zijn. Ook is verbetering van de natuurlijke predatie door het uitzetten van enkele Wolven nadere studie waard. Tot dusver is dit op emotionele gronden en angst voor concurrentie te lichtvaardig verworpen of zelfs belachelijk gemaakt. Een natuurlijk bostype zal de jacht op herten niet veel moeilijker maken dan nu het geval is. 'Aanzit' bij open ruimten is ook daar mogelijk.

De jacht, zoals deze thans in het Nederlandse bos bedreven wordt, zou niet vergeleken kunnen worden met de jacht in een natuurlijk bos.

Foto: Fred Hess.

Het Edelhert komt in Nederland uitsluitend voor op de Veluwe, een typisch heide- en naaldbosgebied, dat het Edelhert niet het voedsel kan geven, dat het prefereert en nodig heeft. Voerplaats, Planken Wambuls.

Foto: Jan P. Strijbos.

Het Ree is als typische 'browser' aangewezen op het vreten van loofbomen en kruiden en het komt nog meer dan het Edelhert buiten het bos. Het prefereert een kleinschalige bosstructuur met veel bereikbaar loof en veel open plekken met gras en kruiden en zal zich daar het beste ontwikkelen. Het vindt daar ook in grotere hoeveelheid zijn geliefde verjonging van Wintereik en Lijsterbes, die in het cultuurbos wel eens wat erg veel van deze liefde te lijden hebben. Het Ree zal altijd wel van nabijgelegen cultuurgrond gebruik maken, maar misschien minder uitwijken naar ongeschikte biotopen als laagveenmoerassen, waar het zich uit nood sedert enkele decennia heeft gevestigd. De toch al niet grote schade aan land- en tuinbouwgewassen zal bij natuurlijker bostypen wellicht nog kleiner worden, wanneer daar op kleine gebieden voedsel en dekking kort bij elkaar zijn te vinden. Ook struiken en bomen met zachte bast, om tegen te vegen, zijn in het loofbos talrijker aanwezig dan in cultuurbos, waar het vegen toch altijd wel een beetje nadelig is voor

Douglas en andere exoten. De jacht op Reeën heeft, doordat zij de populatie verkleint, invloed op de bosstructuur. Deze invloed is in het cultuurbos van meer betekenis dan in het natuurbos met zijn veelzijdiger voedselaanbod en dekking. Ook hier kan herstel van een natuurlijk predatorenbestand misschien de noodzaak van jacht opheffen.

Het semi-gedomesticeerde Wilde Zwijn is een moeilijk geval. Rond 1900 was het op een enkele dwaalgast na uit Nederland verdwenen. Na import heeft het zich op de Veluwe, mede dank zij bijvoeren, weer sterk ontwikkeld, zodat het er thans geen zeldzaamheid meer is. Zijn leefmilieu is echter door afrasteringen, naaldbosaanplant, ontbreken van natuurlijke predatoren en bijvoeren zo kunstmatig georganiseerd, dat jacht als enig middel voorhanden is om de populatie in toom te houden. Door zijn wroeten heeft het zwijn ongetwijfeld invloed op de bosstructuur en dus de jacht op zwijnen ook, maar dit effect zal nog meer invloed hebben in een natuurlijker bos-situatie, die het zwijn ook meer voedsel ver-

schaft. Het al of niet bejagen zal voor het bostype van weinig invloed zijn.

3. Nevenverschijnselen

Nog enkele woorden over de bijkomende verschijnselen van het opsporen, doden en bemachtigen van als wild aangewezen zoogdieren in het bos. Zoals gezegd heeft het bijvoeren van enkele soorten invloed op vraatgedrag en populatieomvang. Het voeren met graan en onkruidzaden kan invloed hebben op de muizenstand en daarmee op de muizenvreter als Vos, Wezel en Hermelijn. Het schieten tijdens de jacht maakt natuurlijk veel lawaai en zal ongetwijfeld tot verontrusting leiden, maar de bosvegetatie zal daar slechts in beperkte mate invloed van ondervinden. De zagerij, die wel bezwaren heeft tegen granaatscherven, zal een enkele kogel in het hout geen bezwaar vinden. De honden, die jagers met zich voeren, zullen ongetwijfeld ook verontrusting in het bos geven, vooral bij de op de grond levende dieren, maar hebben ook nauwelijks invloed op de bosstructuur. Bovendien is natuurlijk het aantal bij de jacht gebruikte honden niets in verhouding tot wat recreanten meebrengen. Het uitzetten van zoogdieren als wild komt, sedert de import van Wilde Zwijnen, Moevlons en Edelherten, niet meer voor.

Rest de invloed van het jachttoezicht. Het is onmiskenbaar, dat het toezicht, door en namens jagers uitgeoefend op hun directe belangen, zich daartoe niet beperkt, maar ook aantastingen van het bos betreft. Het tegengaan van sprokkelen en houtdiefstal, die in deze tijd van allesbranders overal onrustbarende vormen aannemen, verhindert dat schaarse biomassa wordt afgevoerd en het bos verarmt. De flora en fauna, voorzover afhankelijk van dood, ziek of levend hout, kan dan in stand blijven. Dit komt zowel het natuur- als het cultuurbos zeer ten goede. De bewaking is eveneens van belang voor het beperken van bosbranden, die door de samenstelling van het cultuurbos natuurlijk in de eerste plaats dáár een probleem zijn en duidelijk de bosstructuur beïnvloeden. Het vernielen van bosbesstruiken door de bessen te kammen komt minder voor dan vroeger, toen bosbessen nog een gewaardeerd stukje gezinsinkomen waren. Het aantal recreanten, dat op de bessen afkomt, is ook niet zonder gevolgen. Goed toezicht is natuurlijk niet al-

leen mogelijk als nevenverschijnsel van de jacht, maar draagt er in de hedendaagse praktijk natuurlijk wel toe bij.

Samenvatting

De jacht, zoals deze thans in het Nederlandse bos bedreven wordt, zou in een natuurlijk bos niet daarmee vergeleken kunnen worden. Er worden enkele soorten stuk voor stuk besproken. Het natuurlijk bos biedt meer mogelijkheden voor predatoren van het Konijn, waardoor minder schade kan worden verwacht. Bij Hazen zal geen duidelijke wisselwerking jacht-bosstructuur aanwezig zijn. Eekhoorns hebben een ondergeschikte betekenis, maar zullen hun nut (onder meer door zaadverspreiding) in natuurbos duidelijk beter kunnen bewijzen. De Boomkruipers zullen in natuurbos beter hun invloed kunnen laten gelden en ongetwijfeld kunnen toenemen. Het doden van predatoren van muizen, zoals Hermelijn, Wezel en Bunzing, kan de muizenstand beïnvloeden en zelfs de natuurlijke verjonging van het bos doen mislukken. Verwilderde Katten hebben geen merkbare invloed op de bosstructuur. De vervolging van de Vos zal in een cultuurbos niet veel verschillen met die in een natuurlijk bos. Edelhart en Wild Zwijn moeten thans in ons land als semi-gedomesticeerd beschouwd worden, waar het ontbreken van natuurlijke vijanden een onnatuurlijke situatie schept. Het natuurlijke Veluwe bos, gevormd door loofbos met vele open plekken en jonge bomen, levert een beter milieu op. Bij natuurlijke bostypen zal voor het Ree de, toch al niet grote, schade aan land- en tuinbouwgewassen zeker kleiner worden. Het Wilde Zwijn heeft door zijn wroeten ongetwijfeld invloed op de bosstructuur en dus de jacht er op ook.

Bovendien worden een aantal bij de jacht aanwezige nevenverschijnselen behandeld, die invloed zouden kunnen hebben op de bosstructuur.

■ Ir. W.L. Jansen, Groot Wezenland 38, 8011 JX Zwolle.

Het ontbreken van natuurlijke predatoren, in het bijzonder de Wolf, draagt bij tot het onnatuurlijke bestaan van het Edelhart.
Naar olieverfschilderij van J. Vellinga.

